

ήταν κατάγραφοι με τοιχογραφίες και το δάπεδο στρωμένο με κουρασάνι. Ο ναός, οικοδομημένος στα μέσα του 13ου αι., σωζόταν σε αρκετά καλή κατάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και κατεδαφίστηκε. Κατά την περίοδο ακμής της Γλαρέντζας αποτελούσε την καρδιά της πολιτικής ζωής της πόλης, ενώ λειτούργησε και ως χώρος ταφής επιφανών ευγενών.

Πύλες (5)

Η πόλη της Γλαρέντζας διέθετε τρεις πύλες. Η πρώτη, του «αιγιαλού», που δεν έχει εντοπιστεί ακόμα, βρισκόταν μάλλον στο διατείχισμα διευκολύνοντας την επικοινωνία με το λιμάνι. Η δεύτερη (5α) τοποθετείται στο ανατολικό τμήμα του περιβόλου και είχε πιθανή κατεύθυνση την Ανδραβίδα. Ακριβώς μπροστά της σώζεται λιθοκτιστο γεφύρι με οξυκόρυφη καμάρα, που διέσχιζε την τάφρο. Η πύλη, ενισχυμένη με πύργο, διέθετε θολωτή είσοδο, καταφραγή και ενδεχομένως καταχύστρα. Η τρίτη πύλη (5β) βρίσκεται στα νοτιοανατολικά του περιβόλου και «έβλεπε» προς το κάστρο Χλεμούτσι. Είχε και αυτή πυργοειδή μορφή, αν και σήμερα το ένα σκέλος της έχει πλέον καταρρεύσει.

Φρούριο (6)

Πάνω από τη δυτική απόκρημνη ακτή ένας εσωτερικός περίβολος οριοθετούσε μικρό φρούριο με κάτοψη σε σχήμα Π και τετράπλευρους πύργους στις γωνίες, που πιθανόν στέγαζε την κατοικία του πρίγκιπα. Η επαναχρησιμοποίηση αρχιτεκτονικών μελών δυτικής τεχνοτροπίας ως οικοδομικού υλικού στην κατασκευή του, η έδραση του τείχους σε ερείπια φραγκικών κτηρίων και μια επιγραφική μαρτυρία με χρονολογία 1441–1442 τοποθετούν την ανέγερση του φρουρίου την περίοδο που η πόλη, ως τμήμα του Δεσποτάτου του Μυστρά, ανήκει στους Παλαιολόγους.

Αν και το φρούριο σώζεται σε ερειπιώδη κατάσταση, διακρίνονται ωστόσο τα σκέλη των τειχών με τυφλά αψιδώματα που απέληγαν σε φουρούσια και περιδρομο, η κύρια πύλη, τα κατάλοιπα του βορειοανατολικού πύργου και ενός κτηριακού συγκροτήματος, ενδεχομένως διώροφου, ενώ τμήματα ενός ακόμα πύργου που έχει καταπέσει διατηρούνται στη θάλασσα.

Λιμάνι (7)

Στο βόρειο τμήμα της πόλης, στη θέση Αρσανάς, βαλτώδη έκταση σήμερα, διαμορφωνόταν —από τα αρχαία έως και τα μεσαιωνικά χρόνια— το

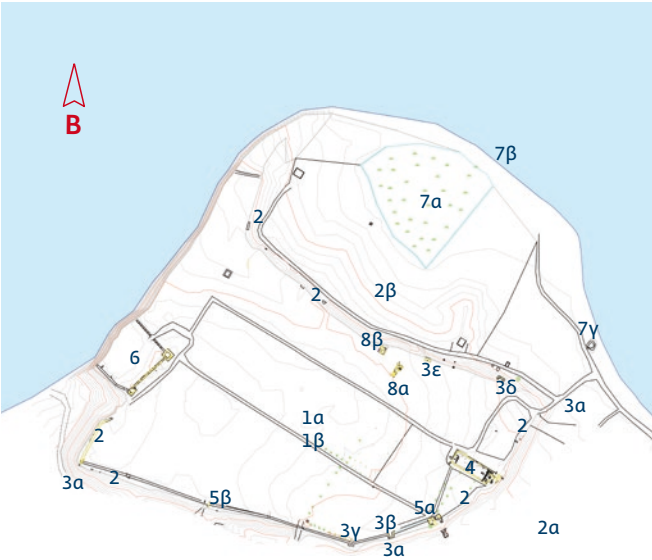
εσωτερικό, σκαφτό λιμάνι (7α). Από τον αρχαίο λιμένα σώζονται μόνο τμήματα των προβλητών και ενός αρχαίου πύργου (7β), ενώ το εσωτερικό σκαφτό τμήμα του είναι καταχωμένο. Ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει ένα τμήμα του λιμενοβραχίονα κάτω από το νερό, καθώς και τα κατάλοιπα ενός μεσαιωνικού παραθαλάσσιου πύργου (7γ) με πολυγωνική κάτοψη.

Άλλα κτήρια (8)

Μέσα στην πόλη σώζονται τα κατάλοιπα δύο ακόμα κτηρίων, με αβέβαιη ωστόσο ταύτιση. Το μεν πρώτο (8α) ήταν διώροφο σε σχήμα Γ, με κατεύθυνση βορρά–νότου και διέθετε μνημειακή κτιστή κλίμακα στα νότια. Το δεύτερο (8β) φέρει τρεις αίθουσες και ενδεχομένως είναι λουτρό της Οθωμανικής περιόδου.

Εικόνα εξωφύλλου: Πήλινο σταμνί με πολύχρωμη διακόσμηση από την Ιταλία (ύστερος 13ος–14ος αι.). Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.

Κάτω: Η νότια πύλη του οχυρωματικού περιβόλου, άποψη από βόρεια. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.

- 1α Βούργο (τειχισμένη πόλη μεσαιωνικής Γλαρέντζας)
- 1β Πιθανή θέση κώμης αρχαίας Κυλλήνης
- 2 Εξωτερικός οχυρωματικός περίβολος
- 2α Ξώβουργο
- 2β Εμπορείο
- 3α Τάφρος
- 3β–ε Πύργοι
- 4 Καθεδρικός ναός Αγίου Φραγκίσκου
- 5α Ανατολική πύλη
- 5β Νότια πύλη
- 6 Φρούριο
- 7α Εσωτερικός σκαφτός λιμένας αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων (καταχωμένος σήμερα)
- 7β Υποθαλάσσια σωζόμενα κατάλοιπα λιμενικών εγκαταστάσεων αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων
- 7γ Πολυγωνικός πύργος
- 8α Κτήριο με κλίμακα
- 8β Λουτρό (:)

Για να περιηγηθείτε στο χώρο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το διάγραμμα. Για να ακούσετε ή να κατεβάσετε το αρχείο της ηχητικής ξενάγησης σκανάρετε με το κινητό σας το QR code που βρίσκεται αριστερά ή πληκτρολογήστε το σύνδεσμο: https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2019/07/Kyllene_Glarentza.mp3

www.archaiologia.gr

μικρός ΟΔΗΓΟΣ

Αύγουστος 2019

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ (2) τέχνες | Ν° 130

ΛΙΜΕΝΑΣ

ΚΥΛΛΗΝΗΣ-

ΓΛΑΡΕΝΤΖΑΣ

Τόνια Μουρτζίν, Αθανασία Ράλλη

Ο αρχαιολογικός χώρος Κυλλήνης–Γλαρέντζας βρίσκεται στον Δήμο Ανδραβίδας–Κυλλήνης Ηλείας, σε μικρή απόσταση από το σύγχρονο λιμάνι, που εξυπηρετεί τη θαλάσσια επικοινωνία της Πελοποννήσου με τα νησιά του νοτίου Ιονίου. Πρόκειται για το χώρο όπου ιδρύθηκε το λιμάνι της αρχαίας Κυλλήνης αρχικά και της μεσαιωνικής Γλαρέντζας αργότερα. Η θέση, στο βορειοδυτικό άκρο της Πελοποννήσου, ασφαλής και στρατηγική, αποτέλεσε το μοναδικό λιμάνι της περιοχής από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας και διαχρονική πύλη επικοινωνίας της Ελλάδας με τη Δύση.

Ο αρχαίος λιμένας της Κυλλήνης υπήρξε επίγειο της Ήλιδος, πρωτεύουσας του ηλείακού κράτους, πολεμικός ναύσταθμος των Ηλείων, σημαντικός εμπορικός σταθμός και σημείο εισόδου στην ηλείακη γη όσων κατέπλεαν από όλες τις περιοχές του ελληνικού κόσμου για να συμμετάσχουν στους Ολυμπιακούς αγώνες. Μαρτυρίες βεβαιώνουν κατοίκηση του τόπου από τους απώτατους προϊστορικούς χρόνους, κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο με συμμετοχή στον Τρωικό πόλεμο, αλλά και κατά την Αρχαϊκή, Κλασική, Ελληνιστική, Ρωμαϊκή και Παλαιοχριστιανική περίοδο.

Στα μέσα του 13ου αι., στη θέση της αρχαίας Κυλλήνης ιδρύθηκε από τον Γουλιέλμο Β΄ Βιλλεαρδουίνου η μεσαιωνική Γλαρέντζα (Clarentia, Clarence, Chiarenza) ως επίγειο της πρωτεύουσας του Πριγκιπάτου της Αχαΐας, Ανδραβίδας. Για 150 περίπου χρόνια η πόλη υπήρξε το σημαντικότερο οικονομικό και αστικό κέντρο της σταυροφορικής ηγεμονίας, με διεθνή ακτινοβολία, δικό της σύστημα μέτρων και σταθμών και νομισματοκοπείο.

Την περίοδο αίγλης διαδέχτηκε από τις αρχές του 15ου αι. περίοδος αναταραχών. Το 1407 η Γλαρέντζα υπέστη μεγάλο πλήγμα, καθώς λεηλατήθηκε από το στρατό του Λεονάρδου Τόκκο. Το 1414 η πόλη επεστράφη στον πρίγκιπα Κεντυρίωνα Ζαχαρία, αλλά το 1417–1418 κατελήφθη από τον Ιταλό τυχодиώκτη Oliverio Franco. Το 1421–1422 πωλήθηκε στον κόμη της Κεφαλονιάς και δεσπότη της Ηπείρου Κάρολο Τόκκο. Το 1427 πολιορκήθηκε από τον Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο και το 1428 παραχωρήθηκε από τον Τόκκο στον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο ως προίκα της ανιψιάς του. Το 1430 η Γλαρέντζα κατελήφθη από τους Καταλανούς που την πούλησαν πάλι στον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, ο οποίος γκρέμισε τα τείχη της για να αποτρέψει νέα κατάληψη. Το 1432 η Γλαρέντζα έγινε έδρα ενός δεύτερου Δεσποτάτου υπό τον Θωμά Παλαιολόγο, ενώ αργότερα, όταν οι Οθωμανοί κυριάρχησαν στην Πελοπόννησο,

01

02

03

04

η Γλαρέντζα εγκαταλείφθηκε. Το 1922 η περιοχή κατακλύστηκε από Μικρασιάτες πρόσφυγες, ενώ στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Γερμανοί ανατίναξαν τα τελευταία μεσαιωνικά κατάλοιπα.

Βούργο (τειχισμένη πόλη) (1)

Ο σύγχρονος επισκέπτης προσεγγίζει τη μεσαιωνική Γλαρέντζα από τα δυτικά. Αν και η πόλη εγκαταλείφθηκε τον 15ο αι. διατηρώντας σχεδόν αδιατάρακτα τα μεσαιωνικά στρώματά της, σήμερα σώζεται σε εξαιρετικά ερειπιώδη κατάσταση. Το βούργο (1α), κτισμένο σε υπερυψωμένο και ελαφρώς επικλινές έδαφος, με έκταση 450x350 μ. περίπου, προστατευόταν από τείχη στα ανατολικά και νότια, ενώ βρέχεται από τη θάλασσα στα βόρεια και δυτικά. Εδώ πιθανολογείται πως βρισκόταν και η κώμη της αρχαίας Κυλλήνης (1β).

Εξωτερικός οχυρωματικός περίβολος (2)

Εξωτερικός οχυρωματικός περίβολος διέτρεχε την ανατολική και νότια πλευρά της πόλης, διαχωρίζοντάς την από το ξάβουργο extra muros (2α), ενώ στα βόρεια ένα επιπλέον διατείχισμα τη χώριζε από το εμπορείο (2β), τον τομέα δηλαδή του λιμανιού και οικονομικό κέντρο της Γλαρέντζας. Αν και σήμερα τα τείχη του οχυρωματικού περιβόλου είναι κατεστραμμένα, ο επισκέπτης μπορεί εύκολα να αντιληφθεί τη θέση τους η οποία υποδεικνύεται από την περίμετρο της ανυψωμένης επιφάνειας του εδάφους.

Τάφος και πύργοι εξωτερικού περιβόλου (3)

Για μεγαλύτερη προστασία ο οχυρωματικός περίβολος ενισχυόταν εξωτερικά—στα ανατολικά και νότια— με πλατιά και βαθιά τάφο (3α), ενώ σε καίρια σημεία, όπως στις γωνίες και τις πύλες, έφερε πύργους ισχυρής κατασκευής, ίχνη των οποίων είναι ορατά στον επισκέπτη (3β–ε).

Καθεδρικός ναός Αγίου Φραγκίσκου (4)

Στην ανατολική πλευρά της πόλης εντοπίζεται ο αφιερωμένος στον Άγιο Φραγκίσκο καθεδρικός ναός της Γλαρέντζας, όπου λάμβαναν χώρα οι συνελεύσεις των Φράγκων ηγεμόνων.

Πρόκειται για μονόκλιτη, μεγάλων διαστάσεων, ξυλόστεγη βασιλική, με ορθογωνικής κάτοψης ιερό και δύο παρεκκλήσια εκατέρωθεν, που στεγάζονταν με σταυροθόλια. Τοίχος χώριζε εγκάρσια το ναό, ενώ τρεις είσοδοι επέτρεπαν την πρόσβαση στο εσωτερικό του. Λαξευτοί λίθοι χρησιμοποιήθηκαν στη διαμόρφωση των ανοιγμάτων και στις αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες του κτηρίου. Οι τοίχοι

- 01 Το φρούριο και τμήμα του νοτιοδυτικού οχυρωματικού περιβόλου (2004). Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.
- 02 Όστρακο πινακίου Πρώιμης Αρχαϊκής εποχής με γυναικεία κεφαλή (παράδοση Ευ. Αρβανίτη, παραλία Κυλλήνης). Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.
- 03 Κούπα της κατηγορίας grid-iron protomaiolica από το Brindisi της Ιταλίας (τέλος 13ου–αρχές 14ου αι.). Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.
- 04 Κτιστός τάφος μνημειακού χαρακτήρα εξωτερικά του νότιου τοίχου του Αγίου Φραγκίσκου. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Ηλείας/ΥΠΠΟΑ/ΤΑΠ.